

Borges Blue Corner

BBC 9. GAUKOM I MITT HJERTE. MEN HVA BETYR DET?

Morodalsfestivalen er altså vel overstått, og arrangørene kan hvile på laurbærene en god stund. Det haster neppe å begynne å tenke på neste års artistliste. Når det gjelder denne årvisse suksessen, har jeg bare ett problem: At et band som ville ha vært selvskrevet på listen, ble oppløst for noen få år siden, etter det jeg har hørt. I alle fall skal virksomheten være sterkt redusert. Jeg tenker på Gaukomgutta fra Toten, en gjeng som vel i det store og hele forsvarte betegnelsen lett utviklingshemning. Etter hvert som også kvinnelige medlemmer ble tatt opp, gikk de over til å kalle seg "Gaukomgutta med damer". Ledet av Arne Furueth opptrådte de mye fra 1980-tallet og utover, helt til noen slitere vel begynte å dra på årene. Bandet var virkelig stort. Jeg kan huske at de en gang opptrådte på selveste tirsdagsdansen på Presteseter sykehus, på folkemunne bare "Presteseter'n" – før i tiden ble en psykiatrisk pasient på Toten som kjent kalt "prestsetertulling". I dag heter det Sykehuset Innlandet HF Reinsvoll, og temaet er fortsatt psykiatri. I en annonse for tirsdagsdansen sent på 1980-tallet ble det reklamert med "Gaukomgutta i kjent stil. Shower og underholder, og spiller til dans etterpå". Bandet ga også ut kassett, i 1988 mener jeg at det var, som jeg selvfølgelig har fått brent på CD. Der finnes det perler som "Blueberry hill", Plaisir d'amour, i det jeg vil kalle sterke, personlige tolkninger. Det betyr likevel ikke at for eksempel vokalisten kan ha hatt sine forbilder. På Blueberry hill er det utvilsomt ingen ringere enn Louis Armstrong vokalisten strekker seg etter. At engelsk'en og fransk'en på de ulike låtene til tider kan være noe tvilsom, er en annen sak. Det er imidlertid ingen tvil om hvilket språk det går i; for eksempel slutten på Plaisir d'amour framføres med en umiskjennelig fransk aksent. At det kan gjenstå litt å ønske når det gjelder uttalen, betyr mindre. Ellers er versjonen av "Hans og hånån" en höjdare, og den er jo på norsk.

VÅRFEST PÅ BERGSLIA

GAUKOMGUTTA MED DAMER PÅ BERGSLIA FREDAG DEN 7. mai 2010 KL. 18.00

GAUKOMGUTTA underholder og spiller til dans.

Er du flink til å synge og ønsker å opptre sammen med musikkgruppa, er det mulighet for det. Si ifra til Arne Furueth ved ankomst. Han er leder i Gaukomgutta og vil vurdere dette.

Entre medlemmer kr. 80,- og entre ikke medlemmer kr. 120,-.

Ledsager gratis, ved framvisning av ledsagerbevis.

Bergslia selger kaffe, te, brus, småretter, pølser m/lomper, rundstykker og kaker.

TA MED FAMILIE OG VENNER TIL EN HYGGELIG KVELD.

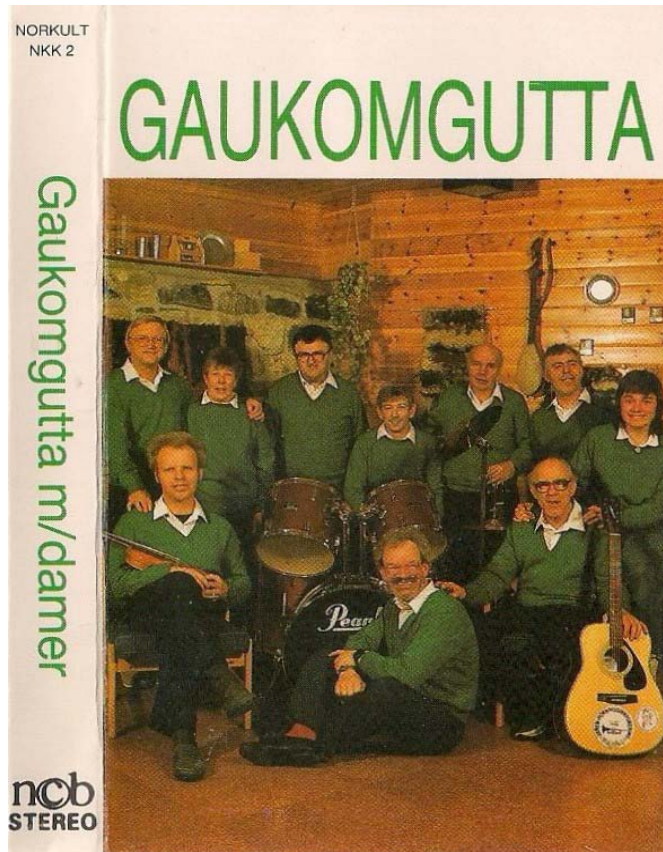
LODDSALG !

SLUTT KL. 21.30.

Vi håper at mange kan være der til festen slutter. Det er kjedelig for musikerne å spille dersom dansegulvet nesten er tømt før kl. 21.00. Vi minner om at vaktskiftet også kan foregå på Bergslia.

Annonsen, som jeg fant på NFUs sider på Internett, viser at ryktene om Gaukomguttas død kan være sterkt overdrevne. Her opptrer de i alle fall på Hadeland...

Gaukomgutta var til og med på TV, og jeg husker at en av dem ble intervjuet etter at de hadde vært i studio og spilt inn kassetten. Han uttalte, svært scenevant, blant annet noe sånt som at ”Je har hørt at Queen og dessa store orkestra bruker månedsvis i studio. Je begrip itte å dom høll på med – vi spelte inn hele greia på en dag!”. Musikeren bekymret seg tilsynelatende lite for at Queen muligens drev i en litt annen divisjon. Gaukomgutta hadde også konsert i Oslo, og jeg mener at det var i konserthuset. Det gikk busslaster fra Toten, og det skal ha vært dundrende suksess.

Celebritetene fra Toten, Gaukomgutta m/ damer, fra Glansdagene. Lederen, Arne Furuseth, bak til venstre. Fra kassettomslaget.

Bandet kan altså ha gått over i historien, eller bleknet litt. Jeg er imidlertid behjelpelig med å skaffe musikken, selv om det er fare for at ledelsen for Morodalsfestivalen gremmer seg over hva de går glipp av. Ellers må jeg innrømme at jeg kanskje ikke er *helt* objektiv, og at jeg ikke mener å misbruke denne spalten til å påvirke festivalens innhold. Men noen spesielle år på Toten satte sine spor...

I min første psykologjobb, fra 1985 til 1987, fikk jeg nemlig virkelig anledning til å bli kjent med disse musikalske kjendisene. De fleste av dem bodde på institusjonen som jeg hadde kontor på, som selvsagt het Gaukom. Den lå nydelig til oppå åsen på Vestre Toten, 500 meter over havet. Det er vel ingen sensasjon at det var en gård som var gjort om til institusjon. Navnet betyr visst ”gaukheim”, og kommer visst av at det var der gauken gol først om våren – et flott navn! Fra annen etasje, der jeg hadde kontor, var det utsikt mot hele Hedmarken og mot Rondane og Vassfaret. Låven var på en direkte vakker måte gjort om til aktivitetssenter. Der var det rikelig med uformelt samvær i mange sammenhenger, både med Gaukomgutter, som altså kunne være jenter, og andre beboere. Jeg husker blant annet en lunsjpause. Kvelden før hadde NRK vist ”Sosialkanalen”, og nok en gang hadde en tragisk sak vært på tapetet.

Denne gangen var det om en trist menneskeskjebne som skyldtes at både foreldre, og eldre søsken, hadde vært drankere. I alle fall var det alkohol inne i bildet, så får vi heller drøfte årsaksforholdet. En gaukombeboer hadde imidlertid ikke oppfattet ordet ”dranker” helt riktig. Hans framstilling av sentrale sider ved den stakkars personens sosiale bakgrunn kom nemlig i form av følgende hjertesukk: ”Far ronker, mor ronker, søstera ronker. Å nei, da er det itte greit. Det er itte rart at det går som det går.” Han virket sikker i sine analyser. Det er ingen tvil om at ordene ”dranker” og ”ronker” har betydelige fonetiske likheter, så NRK bør nok påta seg i alle fall noe skyld for misforståelsen. En annen beboer hadde ikke helt kontroll på fine, moderne yrkesbetegnelser. Jeg var nok den første psykologen han møtte, og han visste vel ikke helt hva slike folk sysler med, noe han med god grunn ikke er alene om. Han kalte meg like godt for paratyfus! Det var i alle fall noe på P, og med en fin ending. Samme mann hadde som jobb å pakke fiskekroker for Mustad. Han og kollegene satt på rekke og rad, og det gikk unna. En gang pakket de noen rare kroker, og jeg spurte ham om hva i all verden som kunne bite på noe slikt. Han svarte ”Gjedde, hai og mort”. Jeg tror nok at han spøkte.

Paratyfus (eller *paratyfoidfeber*) er en sykdom som er forårsaket av bakterien *Salmonella paratyphi*. Den er hovedsakelig en tarminfeksjon, og smitten overføres gjennom forurenset vann og mat. Kontaktsmitte forekommer også, spesielt i områder med lav hygieniske standard. Sykdommen er beslektet med [tyfoidfeber](#), men har et mildere forløp. Sykdommen har en [inkubasjonstid](#) fra noen dager til flere uker. Den begynner som en akutt betennelse i mage- og tarmsystemet, med diaré og feber. Hvis bakterier kommer over i blodet, kan de forårsake [blodforgiftning](#). I sjeldne tilfeller kan bakteriene også angripe hjernehinne, lunger, nyrer og benmarg. Paratyfus behandles med [antibiotika](#). Det finnes tre forskjellige typer av paratyfus-bakterien; A, B og C. B-typen, som forekommer i Skandinavia, er den minst farlige. De to andre typene finnes hovedsakelig i varmere strøk, som Sør-Europa og tropiske og subtropiske land. (Hentet fra «<http://no.wikipedia.org/wiki/Paratyfus>»)

Kanskje ikke noen særlig presis definisjon på psykolog, selv om det ikke er lett å komme opp med noe bedre på stående fot...

Hver morgen var det en samling på låven der dagens program ble gjennomgått. En ”bruker” hadde det med at han vandret rundt bordet, uten å delta i samlingen. Man kan si at han ”holdt litt distanse” til det hele. En gang fikk han spørsmål om hvilke planer han hadde for dagen, og om han skulle følge programmet. Da svarte han at ”Je lyt følge programmet – je er en frelst menn”. En annen gang kom han bort til meg, og stirret meg dystert inn i øynene, og sa: ”Det har drukne en menn i natt, i Randsfjorden. Vi lyt finna ut åkken det er”. Han syntes at en kvinnelig vernepleier kunne være litt bestemt, og kalte henne ”Lensmænnspurka”. Det hendte også at han var i humør. En gang utbrøt han med et smil at ”Her kjæm kara ifrå Hadeland og Vallery (Valdres), tørker seg i ræva med Ukebla’ og Allers. Når jeg tenker etter, er det kanskje ikke så rart at figurer som Vazelina Bilopphøggers og Even Brattbakken har sine røtter i den samme jorda...

På Gaukom bodde det også en mann som min morfar hadde vært hjelpeverge for. Det var også min morfar som i sin tid reagerte på de elendige forholdene mannen levde under, og som sørget for å få ”sendt ham” til bedre sosiale forhold. I den tiden, på 1950-tallet, ville nok alternativet til Gaukom ha vært gamlehjemmet. Gaukom var nok langt bedre. Fra hjembygda i Valdres var mannen vant med gardsarbeid. Dette fikk han også drive med på Gaukom, der det var det full husdyrbesetning helt til 1969. Beboerne var bokstavelig talt gardskarer! Jeg ble en del kjent med mannen, selv om han var ganske sky. Det hjalp litt at jeg ga til kjenne hvem jeg var barnebarn til. Hvor godt han fungerte intellektuelt, er vanskelig å bedømme, siden han var så lite taletrengt. Ut fra hvor god han var til å arbeide, var han nok ikke helt borte, uten at jeg

vil påstå at det ikke var for *noe* at han kom til Gaukom. Imidlertid syntes han nok at det var leit å bli plassert sammen med personer som han oppfattet som til dels temmelig spesielle. Når han var med andre beboere på tur, og bodde på hotell, kjøpte han ofte et glass konjakk og satte seg for seg selv – han ville ikke identifiseres med resten av "gjengen". Hans sosiale bakgrunn gikk ut på at familien hadde vært nederst på rangstigen i generasjoner. Av bygdefolk har jeg latt meg fortelle at mannens bestefar tvang kona til å legge seg uti veien og spille sterkt funksjonshemmet når det kom storfolk kjørende forbi. Meningen var nok at det skulle vekke medlidenhet, og metoden resulterte visstnok i almisser rett som det var. Så mange andre måter å skaffe seg kontanter på hadde de neppe, utenom fattigkassen. Det er ikke for ingenting at Valdres har det trøstende ordtaket "Det kan kome stor mann or liti stoge", selv om det kanskje ikke skjedde i dette tilfellet.

Også blant personalet var det spennende skikkelser. Jeg husker en tur til Beitostølen, med innlagt fjelltur og greier. Vi bodde i campinghytter, og på et tidspunkt lå det an til at jeg måtte, eller skulle være så heldig å få, dele hytte med en frodig kvinne på rundt 60. Det skulle altså bare være oss to – ingen andre turdeltakere skulle forstyrre. Selv var jeg 28. Dette ble det, kanskje dessverre, ikke noe av. Men etterpå sa hun at "Hadde jeg kømmt i hytte med psykologen, så skulle je ha undersøkt 'n både psykisk og fysisk". Hun mente nok at jeg hadde trengt å bli klådd litt på, og myket opp litt. Alder ingen hindring, som kjent. Hun tok meg også for å være dønn alvorlig, noe hun ikke har vært alene om, med god grunn. Det kom seg imidlertid litt da vi kjørte forbi en sameleir. På skiltet sto det ganske riktig "Sameleir". Jeg lot imidlertid som jeg trodde det sto "Samleier", på min sedvanlige, tørrvittige måte, og lurte på hvilket etablissement dette var. Gudskjelov og takk oppfattet hverken den frodige kvinnen eller andre dette bokstavelig, og spøken reddet meg nok fra å bli oppfattet som å være dømt til et evig liv i seriøsitetens dypeste, evige mørke.

Ung psykolog, muligens med drag på modne damer.
Her er han for en gangs skyld opptatt med noe annet...

På den samme turen fikk jeg også min første grundige leksjon, eller rettere sagt praktiske øvelse, i selvbestemmelsesrettens gleder. Mannen som hadde oppfattet historien i Sosialkanalen på en litt kreativ måte, hadde også god appetitt, for å eufemisere en smule. En kveld sto den største pølsegryten jeg har sett i mitt liv på bordet. Han må ha spist noe sånt som 20 pølser med brød, sennep, ketchup og løk, da jeg kom med en forsiktig bemerkning om at det kanskje ikke var sunt med så mange flere. ”Je ét å mye je vill for deg”, lød det kontante svaret. Der sto jeg, satt på plass av en mann med IQ på anslagsvis ca. 40, og følte meg ganske lur. Jeg kunne ikke gjøre annet enn å ta en pølse til, jeg også.

Også på Gaukom begynte forandringens vinder å blåse på 1980-tallet. Det kom treningsboliger, som var veldig ”in” på den tiden. På en kanskje litt enkel måte så vel mange for seg at mange kunne leve mer eller mindre selvstendige liv etter en begrenset periode med opplæring i daglige ferdigheter. Det var jo livet på institusjonen som hadde gjort dem så uselvstendige, må vite. Jeg husker blant annet en gruppe som etter hvert flyttet til et hus som lå flere kilometer fra selve Gaukom. Det gikk for så vidt bra, om ikke helt på Skinner. Om bemanningsfaktoren var lavere enn den hadde vært inne på institusjonen, er jeg imidlertid mer i tvil om, og selvstendigheten tok nok ikke hyppige sjumilssteg. Vi laget også en forenklet versjon av kolossen BA-82, som Oslo HVPU med Willy-Tore Mørch i spissen hadde laget for å kartlegge tjenestemottakere på kryss og tvers, og ikke minst for å drive opplæring ned i minste detalj. Vi kalte vår kortversjon for ”Toten BA”. For øvrig kan jeg ikke fri meg fra å synes at ”Basisregistrering”, lansert på 1990-tallet av fagpersoner i Habiliteringstjenesten i Oppland, har mistenkelige likheter med vår kjære BA-versjon...

Også inne på institusjonen ble det forsøkt å ta i bruk moderne prinsipper for opplæring og for annen organisering, om enn i moderat form. Alle miljøarbeidere skulle delta i det daglige, og *bistå* den enkelte beboer. Det skulle være slutt på ”pleie”, og å ”gjøre noe *for* personen. Spesialfunksjoner som kokke ble borte, og matlaging var noe personalet og beboere skulle ta seg av i fellesskap. Noen av totendamene hadde imidlertid et avslappet forhold til alt det moderne. Den godt voksne kvinnen som kom med vovede forslag på Beitostølen, var også den fødte kokke. Hun hadde kjøkkenet i sin hule hånd, og styrte på en myndig og praktisk måte, nokså uavhengig av nye instruksjer. Det vanket alltid en godbit for den som visste å godsnakke litt, og det sto alltid en svær kjel med god kaffe på den svære komfyren. Hun lot også beboere som hadde anlegg og interesse for det hjelpe til, og det var beboere som hadde matlaging som voksenopplæring på det samme kjøkkenet. Dette fungerte utmerket. Alt i alt tviler jeg på at det gjorde noe at kjøkkenet delvis ble drevet på gamlemåten. Det er få ting det er så mye omsorg i som et skikkelig kjøkken, og omsorg og opplæring skal vel ikke utelukke hverandre?

Jeg skal ikke lage en ren idyll ut av en institusjon som selvfølgelig også hadde sine baksider. Ikke minst beboerne imellom kunne det skje uheldige ting i det skjulte som kom for dagen etter hvert. Men *tonen* var alt i alt veldig fin. I et veiledningsskriv var jeg en gang inne på hvordan beboeren skulle snakkes til, og skrev noe slikt som ”Si det med en hyggelig tone, en ordentlig gaukومتone”.

Jeg vil runde av dette ”historiske tilbakeblikket” med å si at Gaukom var direkte forbilledlig på ett område. Det beste stikkordet for dette er det forslitte ”integrering”. Dette skjedde ved at veldig mange av personalets ektefeller var støttekontakter for beboere. Dette betydde at mange beboere var mye hjemme hos personalet, som i mange tilfeller attpåtil var naboer som hadde mye omgang med hverandre. Mange beboere var med på veldig mye, og ble nærmest familiemedlemmer. Jeg husker en beboer som fikk det for seg at støttekontaktens nabo var hans egen bror. Beboeren var ”lausunge”, og hadde nok ikke hatt annen kontakt med slekten enn med sin mor den aller første tiden han levde, før han ble ”satt bort”. At han plutselig fikk en bror, var en ønsketenkning som fungerte glimrende, og ”broren” fungerte også som en varastøttekontakt. Det manglet heller ikke på oppvartning. En gang laget

støttekontakt til skumbad, og beboeren lå lenge og koste seg, med en kald øl på badekarkanten. Slik luksus hadde han nok aldri vært i nærheten av, og nærmere ”Jeppe i baronens seng” er det vanskelig å komme. I dag kalles det vel ”spa”, noe jeg for øvrig har sverget på at jeg aldri skal rote meg borti. Det lå vel og merke ingen teori eller formelle planer bak måten støttekontaktene opptrådte på – det ble bare slik. På bygda, og for 20–30 år siden, var det kanskje også flere som hadde en langsommere livsstil og som kunne ta seg tid til slik.

For øvrig er det kanskje litt farlig å skrive det jeg har skrevet. Elendighetsbeskrivelser om det som ligger litt tilbake i tid er jo ”in”, men la gå.

Ha en fin sensommer. Det er jo det som er den fineste sommeren!

Hilsen Børge, 25. juli 2010